

KONVERENTS „MARIE UNDER JA EESTI LUULE SADA AASTAT”

Marie Underi tavatult pikk loometee läbi XX sajandi on eesti kirjandusuurijatele ikka veel avastuste ja spekulatsioonide allikaks. Seega andis Eesti Kirjandusmuuseumi ning Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse 28. ja 29. märtsil Tartus ühiselt peetud konverents, millega tähistati ka Underi 125. sünniaastapäeva, läbilõike nii Underi loominguloo uurimise seisust kui ka uutest suundadest biograafia- ja retseptisiooniuurimises.

Korraldajate esialgne plaan oli uurimuslikult tegelda eesti luule ajaloo, kuid see ei realiseerinud täies ulatuses, sest esinejad soovisid rääkida pigem Underist ja temaga seonduvast. Siingi

leidus uudset, üllatuslikku ja poleemilist küllaga.

Avasõnas üritas üks korraldajatest, Aare Pilv, määratleda Underi kohta ja rolli eesti kirjanduskaanonis. Selleks võttis ta appi Ants Orase ja Ivar Ivaski, kes omavahelises kirjavahetuses niisugust määratlemist harrastasid ja arutlesid sellegi üle, kas parim eesti luuletaja on Marie Under või Gustav Suits. Teisi võrreldavaid nimesid eesti luules nende jaoks ei olnud. Gustav Suitsu luulekeele rikkusele seatakse vastu Marie Underi loomingu inimlikkus ja avarus. Orase-Ivaski diskussioonid toimusid aga ligi nelikümmend aastat tagasi, nii et on üsna loomulik, et ka

tänapäeval võiks uurida, missugune on eesti luule nüüdiskaanon ja kuivõrd oluline on Underi luule XXI sajandi muutunud luuleparadigmas.

Avaeetkande pidas Sirje Kiin, Marie Underist tehtud filmi stsenaarist ja tema biograaf *in spe*. Ettekanne „Marie Underi tähenduse kujunemine: Ema laulust rahvuse emani” kirjeldas süstemaatiliselt Underi loomingu retseptiooni XX sajandi vältel. Kiini ülevaade oli hea sissejuhatus järgmistele ettekannetele, mis keskendusid kas üksikteostele või spetsiifilistele probleemidele luuletaja elu- ja loomeloos.

Hando Runnel kõrvutas oma ettekandes Underi tuntud ballaadi „Taevaminek” noorelt surnud literaadi Tõnis Sanderi samanimelise teosega. Tõnis Sander (1887–1914) oli enne Esimest maailmasõda kuulunud Underi lähemasse tutvusringkonda, olnud albumi „Voog” autorite hulgas ning Runneli sõnul võinuks kujuneda huvitavaks luuletajaks, kui poleks 1914. aasta augustis Ida-Preisimaa rindel kadunuks jäänud.

Tiina Kirss ja Aigi Heero vaatlesid Underi ja saksa kirjanduse seoseid. T. Kirss võrdles M. Underi koostatud tõlkeraamatut „Valik saksa uuemast lüürikast” (1920) Kurt Pinthuse toimetatud koguteosega „Menschheitsdämmerung. Symphonie jünger Dichtung”, mis oli ilmunud 1919. aastal. Pinthuse kogumikku peetakse kõige olulisemaks ja levinumaks saksa ekspressionistliku lüürika antoloogiaks ja T. Kirss otsis ühendusi nende kahe valimiku vahel, avades nende kaudu Underi omaaegse ajaluule taustu. Aigi Heero käsitles laiemalt Underi varasemat, saksaakeelset loomingut, üritades selgitada, kas see kuulus baltisaksa või lihtsalt saksa traditsiooni, ning lahkas motiive, miks Under keelt vahetas ja kuidas temast eestikeelne luuletaja sai.

Maria-Kristiina Lotmani ettekanne oli värsiõpetusest, ta käsitles Underi neliktrohheust ajastu märgina. M.-K.

Lotman seostas muutused eesti kõige levinumas värsimõodus Underi loominguga kaudu esile tõusnud modernistliku esteetikaga, kus igal luuletajal kujunes välja omanäoline rütmika. Semiootik Katre Väli keskendus Underi luule esitusviisidele, toeks Eesti Raadio arhiiv. Kuulda sai Underi enda häält ja võrrelda erinevate näitlejate (Viiu Härmi, Aino Talvi) interpretatsioone Underi luulest. Ettekandes käsitleti Underi luule esitamist eesti lavadel erinevates luulekavades ning Katrin Saukase näiden-dis „Under”, kus autor mängis ka nimi-osa.

Eesti pagulaskirjanikkonda käsitles Janika Kronbergi ettekanne „Under ja Ristikivi”, kus vaadeldi Ristikivi käsitusi Underi luulest.

Anneli Mihkelevi ettekanne „Dramaatiline Under” äratas elava poleemika selle üle, kas Under oli õnnelik. Sellega haakus tõesti õnnelikult päeva viimane esineja Triin Soomets, keda oli palutud rääkima Underi luule ja tema oma loominguga seostest. Luuletaja esinemine konverentsil, kus arutatakse ühe teise luuletaja elu ja loominguga, oli kasulik kogemus kõigi arutlejate jaoks.

Konverentsi teine päev algas aruteluga ballaadide üle. Esinesid Satu Grünthal (Helsingi) ja Arne Merilai (Tartu). Mõlemad on kunagi kaitsnud väitekirja ballaadide kohta. S. Grünthal tutvustas kõigepealt Underi retseptiooni Soomes, eriti seda, kuidas Underi looming on peegeldunud soome ühe põnevama luuletaja P. Mustapää luules. Veel analüüsis S. Grünthal ennastohverdava naise motiivi soome ja eesti ballaadides, tuginedes Underi „Naissaare sünnile”. A. Merilai vaatles oma ettekandes „Pärglid ja inglid” Underi luulet ja selle konteksti nii horisontaalselt kui ka vertikaalselt. Rõhutades alguses, et tema käsitus tuleb hinnata kui julget hüpoteesi, leidis ta psühhoanalüütilisi võtteid kasutades erootilisi motiive Underi ballaadist „Koterman”, seejärel aga Underi hilisluulest religioosseid motiive, otsesid Jeesuse-kõnetusi.

Rutt Hinrikuse ettekanne käsitles noort Underit oma ajastu kirjandusloolises kontekstis, otsides neid motiive ja mõjureid, mis kujundasid Underist nii avameelse ja meela armastusluuletaja, nagu me teda tunneme „Sonettidest”. Leena Kurvet-Käosaar jätkas teemat biograafilisest aspektist, arutades Underi eraelu ja tema „vaba armastuse ideaali” ümber. Arutluse tekstiliseks lähtekohaks oli kaks Underi kirja Ants Laikmaale 1916. aastast, mida esineja võrdles Aino Kallase päevikutega. Ka konverentsi teise päeva lõpetas luuletaja, seekord Jürgen Rooste, kes on oma esimesi luulekogusid pealkirjastades parafraseerinud Underit: luulekogud „Veri valla” ja „Rõõm ühest koledast päevast”. J. Rooste kinnitas Underi luule üle aegade ulatuvat hädust ning kahetses luuletaja redigeerimistööd oma varase luule kallal.

Samaaegselt konverentsiga avati Eesti Kirjandusmuuseumi saalis Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse näitus „Kunst Marie Underi kodus” (koostaja Tio Tepandi), kus on eksponeeritud Ants Laikmaa 1909.–1913. aasta töid, Eduard Viiralti illustratsioone Underi luulele ja muud põnevat. EKLA ja Arhiivraamatukogu materjalidest oli eksponeeritud autograafe, fotosid ja raamatute esiktrükke Underi-Adsoni raamatukogust. Konverentsi väga loominguline ja poleemiline õhkkond laskis lõpuks arvata, et Underi luule ei ole kindlasti surnud klassika ning uurijate ja lugejate huvi eesti kirjanduse suurkujude eluloo vastu on praegu eriti elav.

SIRJE OLESK